

REFORMACE

Předpoklady reformace:

Církev na sklonku středověku byla plná nejrůznějších zlořádů a problémů, počínaje nepřístojnostmi v náboženském životě, přes přehnané uctívání světců a jejich ostatků, honby na čarodějnice až po silně materialistický systém daní a poplatků. Kupčilo se s významnými církevními úřady, upadala morálka mnohých světských hodnostářů, stížnosti na nemravný život stále více mířily směrem ke klášterům. Zvláště citelná byla dlouhodobá krize papežství. Krizí byl zasažen celý systém: špatní a svého úřadu nehodní kardinálové většinou opět vybrali špatného papeže. Situace v době renesančního už byla natolik neúnosná, že vznikla potřeba razantních kroků vedoucích k uzdravení církve. Zůstává samozřejmě otázkou, zda-li cesta, již se vydali reformátoři 16. století, byla nejlepší. Víme, že nakonec vedla k rozpadu západní církve.

Na druhé straně je zřejmé, že i v době úpadku a vleklých krizí měli mnozí křesťané veliký zájem neuspokojivý stav napravit. Existovaly obrodné snahy jednotlivců i celých skupin. Zmiňme např. hnutí devotio moderna – nová zbožnost, které se zrodilo v Nizozemí. Vznikaly také nové velmi přísné řády. Vznikala také řada špitálů, chudobinců a dalších charitativních zařízení spjatých s církví. Společnost nebyla odnáboženštěna, nýbrž dosud dominantní náboženské záležitosti byly smíšeny či proluty s řadou dalších zájmů.

Nejbyťostněji je reformace 16. století spjata se jménem **Martina Luthera** (1483-1546). Říká se, že málokdy měla jednotlivá osobnost tak velký význam pro převratný historický proces jako Martin Luther pro reformaci. Je známo, že Luther byl upřímně horlivý a zbožný, ale zároveň byl poněkud nezkrotný, impulsivní povahy. Vzdělání nabyt na erfurtské univerzitě. V Erfurtu vstoupil také do augustiniánského kláštera.

Podnětem k započetí reformace byli prodavači odpustků, kteří se v Německu objevili roku **1517**. Peníze získané z jejich prodeje šly dílem k papeži na dostavbu sv. Petra, další část do pokladny mohučského arcibiskupa, který tím kompenzoval ztráty spojené se získáním svého postavení. Reformaci odstartoval dopis Luthera, od r. 1512 wittenberského profesora, magdebursko-mohučskému arcibiskupovi Albrechtovi Braniborskému, v němž si stěžoval na kazatele prodávající odpustky. K dopisu připojil svých **95 tezí**. Přibití tezí na vrata wittenberského kostela se stalo symbolem reformace,

přesto, že není zřejmé, zda-li k tomu opravdu došlo (kostelní vrata= nástěnka). Je to ukázka toho, jak jsou symboly v historii důležité.

„1. *Když náš Pán a Mistr Ježíš Kristus pravil: Čiňte pokání!, chtěl, aby celý život jeho věřících byl stálým a nepřetržitým pokáním.*

5. *Papež nemá a nemůže odpouštět tresty jako takové, jež byly uloženy z jeho vlastního rozhodnutí nebo z ustanovení církve.*

21. *proto se mýlí všichni odpustkoví kazatelé, když tvrdí, že člověk může být papežským odpustkem osvobozen od každého trestu.*

27. *Ti kdo tvrdí, že zvoní-li peníze, padající do pokladniček, duše vychází z očiště, se rovněž mýlí.*

36. *Každý křesťan konající pravé pokání a litující svých hříchů dojde plného odpuštění trestu i viny, jež mu náleží i bez odpustků.*

37. *Každý pravý křesťan, jedno zda živý či mrtvý, má podíl na všech milostech Kristových i církevních.*

43. *Křesťané necht' jsou vedeni k tomu, že kdo chudým dává nebo nuzným půjčuje, lépe činí, než když kupuje odpustek.*

62. *Pravým pokladem církve je nejsvětější Evangelium o slávě a milosti Boží.*

Luther vystoupil nejen proti prodeji odpustků, ale zásadně je také zpochybnil. Zpočátku měla jeho iniciativa jen malý ohlas, k navrhované disputaci se nikdo ani nepřihlásil. Nejrychleji zakořenily jeho kritické myšlenky mezi humanisty, kriticky orientovanými vůči církvi. Nejznámějším z nich se stal **Filip Melancton z Brettenu**, profesor řečtiny na wittenberské univerzitě. Stal se Lutherovým nejbližším spolupracovníkem. Jestliže bylo zpočátku na Lutherovy teze nahlíženo ze strany papeže jako na mnišské hašteření, brzy se ukázalo, že stanoviska obou stran jsou nesmiřitelná, a že Lutherovo vystoupení ohrožuje papežskou autoritu. Luther se měl zpovídat v Římě, avšak saský kurfiřt **Fridrich Moudrý** dosáhl toho, že r. 1518 Luthera vyslechnul na říšském sněmu v Augšpurku papežský legát kardinál Kajetán. Papežská diplomacie se snažila porazit Luthera v učené disputaci. Slavné střetnutí s profesorem **Johannem Eckem** roku 1519 na lipské univerzitě, nedopadlo pro Luthera vítězně, avšak ukázalo jeho zanícenost pro věc. Luther se tehdy mimo jiné zřetelně přihlásil k dědictví české reformace. (Utrakvisté – novoutrakvisté). Vyslovil se také

přímo k Husově kauze: „*Nechci být soudcem nad články Jana Husa ani se zastávat jeho bludů, jsou – li ovšem jaké, neboť vlastním důvtipem jsem se žádného nedopídlil a nic mě nenutí věřit, že by jej odsoudili řádně a správně zrovna ti, kteří svým věrolomným jednáním nedodrželi křesťanské slovo a Boží přikázání, bezpochyby posedlí spíše zlým, než svatým duchem.*“

Bula papeže Lva X. Exsurge Domine odsuzovala 41 Lutherových bludů. Luther byl prohlášen za kacíře a byl mu ponechán čas na to, aby odvolal. Namísto odvolání Luther ostentativně spálil papežovu bulu na wittenberských hradbách. V lednu **1521** byl exkomunikován. Na jednání říšského sněmu ve Wormsu roku **1521** měl obhajovat své učení, nakonec však zde byl postaven i mimo světský zákon. Ve velmi problematické situaci našel Luther azyl u prince **Fridricha Saského**. Na hradě Wartburgu žil Luther v ústraní, nicméně se zde zasloužil o překlad NZ do němčiny. Psal také různé kritické pamflety proti papežství řeholnímu životu apod.

Základ nového učení:

Písmo je hlavní autorita, jediný zdroj víry, spásu přináší Ježíš svými zásluhami, nikoliv člověk dobrými skutky. V rámci snahy o návrat „ad fontes“ se zamítalo vše, co se zdálo být v církvi nepůvodní. Celibát, výzdoba kostelů, řeholní život, poutnictví aj.

Základními principy se staly: SOLA FIDE (pouze vírou) (jen víra může být odpovědí člověka na nabídku Boží spásy, kdežto úsilí o dobré skutky není podmínkou, nýbrž důsledkem víry), SOLA GRATIA (jen **milost** může člověka ospravedlnit a dát mu spásu), SOLA SCRIPTURA (jen Písmo svaté je závazným měřítkem správně křesťanské víry, ne tradice, ani učitelský úřad).

Vývoj luterství v Německu a následně i na dalších místech ovlivnilo několik dalších důležitých událostí. Několik let po vypuknutí reformace, roku 1524 se rozhořela také **německá selská válka**. Rolníci, žijící namnoze v útlaku, nesvobodě a bídých sociálních podmínkách si vyložili Lutherovo úsilí tak, že mají právo svrhnout své jho. Luther s nimi do určité míry soucítil, když se ale chopili zbraní, začal proti nim psát traktáty, od vzpour se distancoval, vyjádřil nesouhlas s tzv. **12 artikuly sedláků ve Švábsku**, ve spisu ***Proti lupičským a vražedným hordám sedláků dokonce*** vyzval místní knížata, aby všemi prostředky povstání ukončila a sedláky přísně potrestala atd., To vyvolalo v očích rolníků pocit, že je zradil.

Lutherovo vystoupení velmi významně poznamenalo řeholní život. Kromě toho, že sám vystoupil z augustiniánského řádu, si vzal (1525) za manželku řádovou sestru **Kateřinu von Bora**, s níž měl 6 dětí. Je zřejmé, že měl mezi řeholníky brzo řadu následovníků.

Lutherův široký záběr dokazuje, že málokteré důležité téma nechal bez povšimnutí. Zabýval se také **Židy**. Nejprve usiloval o jejich obrácení ke Kristu, avšak poté, co téměř k žádným konverzím nedocházelo, někdy dokonce spíše k opačným, se jeho pohled na vyvolený národ radikálně změnil. Napsal proti nim několik pamfletů (např. **Proti židům a jejich lžím**) – požadoval jejich vyhnání nebo hovořil o trvalém nepřátelství mezi Židy a křesťany.

Přesto, že byl Luther exkomunikován církví a dán do klatby světskou mocí, jeho učení se šířilo nejen mezi německými knížaty, ale také ve Skandinávii a jinde. Roku **1530** na sněmu v Augšpurku předložili protestanté císaři své vyznání víry – tzv. **augšpurské vyznání – Confesio augustana**, jehož autorem byl Filip Melanchthon. Lutherova rétorika proti „papežencům“ zesílila. Neuznání ze strany císaře vyhrotilo situaci natolik, že se říše v podstatě rozdělila na dva tábory. Ozbrojené střety oddálilo zejména turecké nebezpečí a další konflikty, kterým musel Karel V. věnovat přednostní pozornost. V polovině 16. století se snažil pacifikovat luterány, avšak neúspěšně, identita luterství byla již silně zakořeněna. Výsledkem byl augšpurský náboženský mír **1555**. To však byl již Martin Luther několik let mrtev a padly také veškeré naděje na možnost zacelení rozpadu západního křesťanstva. (určitá naděje se rýsovala na počátku Tridentu).

Luther nebyl jediným reformátorem, ale byl první a nejvýznamnější. V 16. století se však do dějin zapsali i další reformátoři.

Ve Švýcarsku se stal průkopníkem reformace **Hulrich Zwingli** (1484-1531). Univerzitně vzdělaný Zwingli, pocházející ze zámožných poměrů se stal farářem v **Glarusu** (1506-16), pak Einsiedeln. Byl velkým obdivovatelem humanisty Erasma Rotterdamského, s nímž se i osobně setkal. S nadšením přijal také Lutherovo vystoupení. Od roku **1519** převzal úřad duchovního správce v hlavním **curyšském chrámu Grossmünster**. Mětská rada mu jako podmínku dala kázat podle Písma. Striktní lpění na Bibli brzy vedlo k odstranění všech zvyklostí, které neměly v Bibli oporu či opodstatnění – můžeme hovořit i **obrazoborectví** či odstraňování relikviářů (1524-25). Docházelo k rozpouštění klášterů, rušení latinských mší apod. K základním tezím Zwingliho učení

patřilo, že **jediným zdrojem víry je Kristovo Evangelium**. Svátosti byly podle Zwingliho pouhými symboly. Odmítl např. **transsubstanciaci** apod. Ve většině věcí se s Lutherem shodovali, rozdílný pohled byl na večeři Páně. Podle Zwingliho se jedná pouze o památku, zatímco Luther zastával plnou Kristovu přítomnost v chlebu a víně. (disputace v Marburgu 1529 nepřinesla shodu) Jako jediný z reformátorů 16. st. neskončil svůj pozemský život v posteli, nýbrž na bitevním poli, když **11. října 1531** padl ve střetnutí katolických a nekatolických kantonů u Kappelu.

Za radikálního představitele reformace považujeme **Tomáše Müntzera**. Strhující kazatel a další současník Lutherův, posouval reformaci i na sociální rovinu, čímž se vzdaloval od Luthera, kterého nazval „Otcem tichošlápkem“ ubohým prosebníkem a doktorem lhářem“. Vyzýval k revoluci a provázel durynské sedláky za selské války. Při porážce sedláků **u Frankenhausenu** v polovině **května 1525** byl zajat, tvrdě mučen a nakonec i sťat mečem.

Zvláštní fenoménem dokreslujícím složitost a různorodost reformace byla říše **novokřtěnců v Münsteru**. Novokřtěnci z reformace vzešli, žili podle přísných pravidel a často také v očekávání konce světa. Pronásledování ze strany vrchnosti je rozešlo po Evropě. Většinou se nechtěli bránit se zbraní v ruce. Specifický je případ vestfálského města **Münsteru**. Zde vystoupil jako charismatický prorok **Melchior Hoffman** (hovoříme o melchioritech). Města se jeho stoupenci zmocnili se zbraní v ruce. Všechny „neznabohy“ vypudili a nařídili nový křest. Chtěli vytvářet Boží říši na zemi a vytvářet půdu pro příchod říše Kristovy. V Münsteru se však odehrávaly věci veskrze lidské – vládla svévole, vášně a celé počínání skončilo mohutným krveprolitím, když bylo zradou město dobyt biskupem a lantkrabětem. Následovalo hrozivé mučení a těla popravených byla vystavena v klecích na věži jednoho z münsterských chrámů.

Svým dosahem náleží v rámci reformace k nejvýznamnějším vystoupení **Jana Kalvína (1509-1594)**. Byl mladší než Luther, na počátku Lutherova vystoupení mu bylo 8 let. Kalvín byl vzdělaný člověk, lnoucí k přísnému životu a askezi. Jeho hlavním působištěm se stala **Ženeva**, kde byla zřízena tzv. **konzistoř – dohlížejí na morálku obyvatel**. Byla jí podřízena i městská rada, proto je možné hovořit i o určité formě totality či Kalvínovi jako ženevském diktátorovi. Kdo kritizoval, mohl se dočkat vězení nebo i smrti. Základem Kalvínova učení je **nauka o predestinaci** – předurčení ke spáse či zatracení. ze

svátostí uznával pouze dvě – křest a eucharistii (s tím, že je Kristus v hostii pouze duchovně). Nauka se odrážela např. ve vztahu k lidem na okraji společnosti – opilcům, žebrákům – bída byla vnímána jako výsledek předurčení nebo lenosti., naopak kdo měl peníze či bohatství, u toho se dalo předpokládat předurčení ke spáse. Některými sociology v 19. století byl Kalvín považován za ideového zakladatele kapitalismu a hospodářského liberalismu. Mnozí ho považovali za dovršitele reformace. Základním dílem Jana Kalvína je práce *Institutionis religionis christianae* – Instituce křesťanského náboženství. Kalvínovy zásady a názory silně ovlivnily Francii, kde se jeho stoupenci nazývali hugenoti. Ovšem byly natolik přísné, že se s nimi později měli problémy ztotožnit např. Voltér či Rousseau.

KATOLICKÁ REFORMACE

Reformace 16. století zásadně změnila náboženskou mapu Evropy. Protestantskou věrouku a církevní organizaci přijala rozsáhlá území. K reformaci se **přihlásila velká část Německa**, téměř **celé Švýcarsko** a také severní Evropa, které vévodilo **Dánské království**, k němuž tehdy náleželo **Švédsko i Norsko**. **Dánský král Kristián III. dokonce Lutherovu nauku povýšil na státní náboženství**, čímž posílil moc koruny. Reformace se prosadila také na území Francie. Zakořenily zde zejména myšlenky ženevského reformátora Jana Kalvína, jeho následovníci se nazývali **hugenoté**. Kalvinismus se prosadil také na ostrovech, konkrétně ve Skotsku, kde se roku **1560** rozhodl parlament zrušit katolickou víru a místo ní přijmout učení Jana Kalvína, jehož představitel se stal **John Knox**. Kalvínovu nauku přijalo rovněž Holandsko Viléma Oranžského. Nedotčeny reformací nezůstaly ani české země, které o století dřív navíc významně poznamenala česká reformace.

Specifická situace v Anglii:

Katolická církev v Anglii byla s myšlenkami reformátorů konfrontována již ve středověku, především je zde třeba zmínit oxfordského **Johna Wycliffa** (14. St.) Na rozdíl od ostatních evropských zemí zde nedošlo k reformaci na základě vystoupení reformátora nebo skrze lidové náboženské hnutí. Rozhodující vliv na církev zde měl král. V době kdy reformační myšlenky úspěšně zaplavovaly Evropu zde sehrál rozhodující úlohu král **Jindřich VIII.**, sám původně předurčený k duchovní dráze. Hovoříme o reformaci z hora. Ovšem reformace na ostrovech byla odlišná od nových myšlenkových proudů na evropské pevnině. Jindřich VIII. např. roku **1521** proti Lutherovi obhajoval 7 svátostí (papež ho nazval **defensor fidei** = obránce víry), ostře se postavil proti popírání transsubstanciace, ušní zpovědi, kněžského celibátu či řeholních slibů (v tzv. 6 článkách víry z roku 1539). Na počátku králova rozchodu z Římem bylo přání rozvést se s manželkou Kateřinou Aragonskou, místo níž chtěl za ženu pojmout dvorní dámu Annu Boleynovou. Papež **Klement VIII.** to ovšem odmítl. Král odpověděl tím, že se dal roku **1531** na generálním shromáždění duchovenstva prohlásit **hlavou anglické církve**. Rozluku jeho prvního manželství realizoval jím jmenovaný canterburský arcibiskup roku **1533**. Rozchod anglické církve z Římem vyvrcholil následujícího roku **1534**, kdy byla anglickým parlamentem ratifikována tzv. **supremační přísaha**, v níž stálo, že král a jeho dědicové a následníci jsou jedinými hlavami církve v Anglii a mají plnou moc k tomu, aby

potlačovali a mýtili veškeré bludy, kacířství a nešvary. Zrušení králova sňatku jakož i supremační přísahu odmítl akceptovat kancléř a velký humanista **Thomas More** (Tomes Mór, morus). Ten na stále tvrdší a nemilosrdnější přístup Jindřicha VIII. doplatil nejdříve vězením, nakonec i popravou. Výsledkem anglické reformace z hora bylo odmítnutí papežství a také rušení klášterů. Z věroučného hlediska ale k žádnému většímu odcizení od římskokatolického vyznání nedošlo, ve všech zásadních otázkách zůstal Jindřich VIII. konzervativní, byť mnoha příkázání osobně nedbal, konkrétně nerozlučitelnost manželského svazku porušil hned několikrát – měl šest žen.

Reformace se pozvolna prosadila za Jindřichova nástupce Eduarda VI. Roku **1549** byla vydána Obecná kniha modliteb (stanovovala veškeré bohoslužebné úkony v angl. církvi – shrnutí staroanglických, katolických a reformátorských zásad) a roku **1552** bylo vydáno 42 článků víry,

(autorem obojího byl **Thomas Cranmer**).

Už počátkem druhé poloviny 16. St. byla Anglie opět katolická pod vládou **Marie Katolické**. Dokonce roku **1554** byla Anglie podřízena opět papeži, docházelo k pronásledování protestantů apod. Od roku 1558 – **Alžběta I.** – opět restaurována anglikánská církev.

Snahy o jednotu protestantů

Z počátku se mohlo zdát, že se naukové rozdíly mezi konfesemi podaří překonat a nalézt nějaké kompromisní řešení. Tyto naděje ale postupně uhasínaly. Roku **1530** se z iniciativy Karla V. sešel říšský sněm do Augšpurku, ovšem luterské vyznání, známé jako Confessio Augustana, jehož tvůrcem byl Filip Melanchthon bylo odmítnuto. Napjatá situace v říši vyústila ve střety protestantských knížat, která se roku **1531** spojila v tzv. šmalkaldském spolku. V prvním střetnutí roku **1547** utrpěli protestanté porážku, avšak v odvetě roku **1552** se jim podařilo získat na svoji stranu francouzského krále a nad císařem Karlem V. zvítězit. Výsledkem augšburského náboženského míru uzavřeného roku **1555** bylo přijetí zásady „*Cuius regio, eius religio*“, což znamenalo, že lid se byl nucen přizpůsobit víře svého pána. Z protestantských vyznání bylo v říši tolerováno pouze **luteránské**.

Střet však neprobíhal pouze mezi katolíky a protestanty. Shoda nepanovala ani v nekatolickém táboře. Reformátoři 16. Století se sami mezi sebou nedokázali

shodnout na důležitých věroučných otázkách jako byla transsubstanciace, predestinace, svátosti či apoštolská posloupnost biskupů. Snah bylo několik. Věřoučné rozdíly se řešily např. v **Marburgu** roku 1529, 1536 ve **Wittenberku**, později se (1549) o jednotu či alespoň sblížení nekatolických proudů snažil Kalvín. Dílčího úspěchu bylo dosaženo v Německu, kde bylo reakcí na neuspokojivou situaci vypracování tzv. **Formule concordiae** z roku **1580**, která byla souhrnem názorů velké většiny luteránů na německém území. Aktivní byla také katolická strana, zejména císař Karel V. Z jeho iniciativy se uskutečnilo roku **1540-41** několik náboženských diskusí, např. ve **Wormsu** či **Řezně**. Posuny byly ovšem jen nepatrné. Císařovy snahy a naléhání na papeže ke svolání všeobecného koncilu navíc narážely na obavy některých zemí, zejména Francie, aby nedošlo k přílišnému nárůstu moci Habsburků. Stále zřetelnější potřeba reformy či obnovy katolické církve vedla nakonec ke svolání **TRIDENTSKÉHO KONCILU**, který se stal jednou z nejdůležitějších událostí církevních dějin vůbec. Zpočátku existovala jistá naděje na sblížení katolíků s nekatolíky. Pro účast protestantů na koncilu byl zpočátku také Melanchthon, avšak postupně nabyl přesvědčení, že se nejedná o koncil ekumenický, navíc svolaný papežem, který byl vnímán jako příčina rozštěpení. Účast protestantských vyslanců na koncilu se nakonec stala neúspěšnou a okrajovou epizodou.

Cesta k reformnímu papežství:

Reflexe neutěšeného stavu římské církve a snahy o její reformu jsou již dřívějšího data. Jen několik let po vystoupení Martina Luthera se na říšském sněmu v Norimberku ke stavu církve prostřednictvím svého legáta vyjádřil papež **Hadrián VI.** (Holand'an)

„Upřímně přiznáváme, že Bůh dopouští toto pronásledování své církve pro hříchy lidí, zejména kněží a prelátů... Víme dobře, že i u této Svaté stolice se již dlouho dějí zavržení hodné věci“: zlořády v duchovních záležitostech, nedodržování božích přikázání, ano, všechno se obrátilo k horšímu... My všichni, preláti a duchovní jsme sešli z pravé cesty... Proto ty našim jménem slib, že chceme vynaložit všechnu píli, aby se nejprve napravil římský dvůr, z něhož možná vzešly všechny nepravosti. Odtud se začala choroba šířit, odtud musí začít i ozdravení.“

Místo nápravy se však Hadriánův nástupce Klement VII. zapletl opět do politiky. Poté, co roku **1526** uzavřel společně s Francií, Benátkami a Milánem ligu proti císaři Karlovi, nedala na sebe reakce dlouho čekat. Květen **1527** je znám jako „**plenění Říma – Sacco di Roma**“. Barbarského úkolu se ujali španělští a němečtí vojáci. Papež byl vězněn v Andělském hradu. Událost byla vnímána jako **Boží trest** dopadnuvší na věčné město. Ukončila období renesančního papežství a otevřela cestu reformnímu papežství.

Jako první se k reformním krokům přihlásil papež **Pavel III.** (původně typický renesanční kardinál, když proti vůli mnoha svých kardinálů požadoval svolání koncilu. Jedním z prvních nutných kroků byla obnova kardinálského kolegia, neboť původ zlořádu spatřoval v zesvětštění církevních úřadů. Konání toužebně očekávaného ekumenického koncilu předcházela řada nesnází. Roku **1536** byl ohlášen do Mantovy, o rok později do Vicenzy. Konečně v březnu roku **1544** byl svolán do Tridentu na naléhání Karla V., aby se uskutečnil na německém území. Do Tridentu zároveň zasahoval vliv papeže, navíc většinové zastoupení měli italští biskupové.

Koncil se uskutečnil ve třech etapách **1545-47, 51-52, 62-63**. Pracovní náplň koncilu byla velmi bohatá. Střetávaly se zde dvě programové vize. Zatímco Karel V. naléhal na neodkladnou reformu církve, zástupcům římské kurie záleželo především na vypracování jasných naukových základů pro reformu.

První zasedací období bylo věnováno otázkám Písma a tradice, dědičného hříchu, ospravedlnění a svátostem. V 7. zasedání byla definována nauka o svátostech, zvláštní pozornost byla věnována zejména křtu a biřmování. Byla stanovena zásada, že základními prameny víry jsou Písmo svaté i tradice, nikoli pouze písmo, jak to prosazovali protestanté.

První zasedací období bylo přerušeno epidemií, která zasáhla Trident, ale také díky nebezpečí šmalkaldských vojenských oddílů. Koncil měl být přeložen do Bologně. Opět se ale vyostřily vztahy mezi papežem a císařem, hrozilo nové Sacco di Roma. Konfliktu zabránila papežova smrt.

Pod novým papežem Juliem III. bylo **zahájeno II. zasedací období**, opět v Tridentu. Koncil se znovu zabýval svátostmi. Na podnět císaře se ho zúčastnili také protestanté. Měli požadavky, aby se nevydávaly žádné výnosy, dokud se nedostaví evangeličtí teologové a poté, aby tyto výnosy byly jen na základě Písma. K dalším požadavkům patřila nadřazenost koncilu nad papežem, ve

kterém spatřovali jeden z hlavních rozdělovacích článků. Konciliarismus byl ovšem striktně odmítnut. Naděje na návrat k jednotě západního křesťanstva padly poté, co protestanté shledali koncil jako nevšeobecný a odmítli další jednání pod předsednictvím papeže.

Nejdůležitější bylo **třetí zasedací období 1562-1563**, které se odehrálo v době pontifikátu papeže **Pia IV.** Zúčastnilo se ho téměř 200 biskupů, 7 řádových generálů a 7 opatů. Hlavními tématy jednotlivých zasedání byly mešní oběť, svěcení kněží, manželství, očistec, odpustky, uctívání světců a jejich obrazů, církevní řády a jejich úloha v obrodě církve. Byly vydány dekrety směřující k nápravě poměrů v církvi.

Tridentský koncil byl odpovědí nejvyššího učitelského úřadu církve na protestantskou reformaci. Slovo protireformace je výstižné ovšem jen do určité míry, vyvolává dojem konfrontace. Koncil však především zahájil zásadní reformu katolické církve (katolická reforma, katolická reformace, obnova) spojenou s jasným vymezením katolické věrouky. Nauková a reformní rozhodnutí, která na něm přijali církevní otcové zasáhla prakticky všechny oblasti života církve. Ovlivnila teologii, věrouku, morálku v církvi, duchovní správu, angažovanost laiků. Koncil dal jasné normy pro teologii a hlásání víry, oficiálně vymezil naukové rozdíly, ovšem nezavedl rozdíly tam, kde již nebyly (H. Jedin). Koncil se soustředil na odstranění především tří zlořádů v církvi: náboženské nevědomosti kléru a lidu, rozporů uvnitř kléru a jeho vzdálení se od lidu a podřízenosti kléru světské moci. O významu tridentského sněmu svědčí skutečnost, že ovlivnil směřování katolického křesťanství v příštích čtyřech stoletích.

Roku **1564** bylo zveřejněno tridentské vyznání víry, na nějž klerikové přísahali, přepracován byl také Římský katechismus.

Tridentské vyznání víry ze dne 13. listopadu 1564:

Já X. Y. věřím a vyznávám v pevné víře vše a každé zvlášť, co je obsaženo ve vyznání víry, kterého užívá svatá římská církev. (Následuje Credo).

Bezvýhradně přijímám a vyznávám apoštolské a církevní tradice a ostatní obyčej a ustanovení církve. Stejně tak uznávám Písmo svaté ve smyslu, který zastávala a zastává Svátá matka církev. Jí jedině přísluší soud o pravém smyslu

svatých knih a jejich výklad. Nikdy je nebudu chápat a vysvětlovat jinak než podle jednohlasého pojetí církevních otců.

Zároveň vyznávám, že v pravém a vlastním smyslu existuje sedm svátostí, které ustanovil náš pán Ježíš Kristus...a to: křest, biřmování, eucharistie, pokání, poslední pomazání, kněžské svěcení, manželství...

Všechno a každé zvlášť bez výjimky uznávám, co stanovilo a vyhlásilo svaté církevní shromáždění v Tridentu o dědičném hříchu a ospravedlnění.

Dále se vyznávám, že Bohu se při mši přináší opravdová, vlastní a smiřující oběť za živoucí i mrtvé, že ve svátosti oltářní je opravdu, skutečně a podstatou přítomno tělo a krev Páně zároveň s duší a božstvím našeho pána Ježíše Krista...

Pevně trvám na tom, že existuje očistec a že duším, které se tam zdržují, se přímluvami věřících dostává podpory.

Rovněž potvrzuji, že se mají uctívat světcí a dovolávat se jich, k nim se modlit a uctívat jejich ostatky...

Rovněž uznávám, že Kristus zanechal církvi plnou moc nad odpustky a že křesťanskému lidu přinášejí tyto odpustky veliké požehnání...

Uznávám svatou katolickou a apoštolskou římskou církev za matku a učitelku všech církví; slibuji a přísahám poslušnost římskému papeži, následníku svatého Petra, apoštolskému vladaři a Kristovu místopříteli.

Tuto pravou katolickou víru, bez níž nemůže být nikdo spasen, kterou zde svobodně a dobrovolně vyznávám a na níž pevně lpím, chci neposkvrněnou a čistou třímát s pomocí Boží do posledního dechu a chci se starat o to, abych podle svých sil mezi svými poddanými nebo těmi, kteří mi z titulu mého úřadu byli svěřeni do péče, učil a hlásal Jeho slovo. To slibuji, k tomu se zavazuji a to přísahám. K tomu mi dopomáhej Bůh a svatá Boží Evangelia.“

Rychlé přenášení koncilních usnesení do života církve by bylo jen obtížně myslitelné bez působení nových řádů, jejichž vznik podnítila právě touha po obnově katolické církve.